

SPOJENÉ NÁRODY

Ekonomická a sociálna rada

Distr.
VŠEOBECNÁ
CEP/AC.13/2005/3/Rev.1
23. marec 2005

ANGLICKY/FRANCÚZSKY/RUSKY

EURÓPSKA HOSPODÁRSKA KOMISIA

VÝBOR PRE ENVIRONMENTÁLNU POLITIKU

Zasadanie vysokej úrovne predstaviteľov ministerstiev životného prostredia a školstva
Vilnius, 17.-18. marca 2005
(Bod 5 a 6 programu)

STRATÉGIA EHK OSN PRE VÝCHOVU K TRVALO UDRŽATELNÉMU ROZVOJU prijatá na zasadaní vysokej úrovne

Vízia

Naša vízia do budúcnosti je víziou regiónu, ktorý zahŕňa základné hodnoty solidarity, rovnosti a vzájomného rešpektovania medzi ľuďmi, krajinami a generáciami. Pre tento región je charakteristický trvalo udržateľný rozvoj vrátane zabezpečenia ekonomickej životaschopnosti, spravodlivosti, sociálnej súdržnosti, ochrany životného prostredia a udržateľného riadenia prírodných zdrojov za účelom uspokojenia potrieb súčasnej generácie bez ohrozenia možností budúcich generácií uspokojiť svoje vlastné potreby.¹

Vzdelávanie okrem toho, že je jedným z ľudských práv², je predpokladom dosiahnutia trvalo udržateľného rozvoja a dôležitým nástrojom účinného riadenia, zdôvodneného rozhodovania a rozvoja demokracie. Výchova k trvalo udržateľnému rozvoju môže tak pomôcť premeniť našu víziu na realitu. Výchova k trvalo udržateľnému rozvoju rozvíja a posilňuje schopnosť jednotlivcov, skupín, komunit, organizácií a krajín vykonávať vlastné rozhodnutia a voľby v prospech trvalo udržateľného rozvoja. Môže viesť k zmene v názoroch ľudí a tak im umožniť urobiť tento svet bezpečnejším, zdravším a prosperujúcejším, zvyšujúc tým kvalitu života. Výchova k trvalo udržateľnému rozvoju môže zabezpečiť kritické myslenie a zvýšenie informovanosti ako aj rozšírenie možností, a tým umožní vytvoriť nové vízie a koncepcie a vyvinúť nové metódy a nástroje.

¹ Pozri tiež Svetový výbor pre životné prostredie a rozvoj „Naša spoločná budúcnosť“.

² Pozri tiež Vyhlásenie o výchove k trvalo udržateľnému rozvoju; piata Konferencia ministrov „Životné prostredie pre Európu“, Kyjev, 2003.

Úvod

1. Mandát na vytvorenie Stratégie vychádza z vyhlásenia ministrov životného prostredia predneseného EHK OSN na piatom zasadaní Konferencie „Životné prostredie pre Európu“ (Kyjev máj 2003). Stratégia čerpá zo skúseností získaných tak v samotnom regióne ako aj celosvetovo. Je prínosom pre Rámec návrhu plánu implementácie Dekády výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju OSN, ktorý pripravila Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (UNESCO), a plne s ním súhlasí, a mala by tvoriť základ pre regionálnu implementáciu Dekády a realizáciu výsledkov Svetového summitu o trvalo udržateľnom rozvoji.
2. Stratégia bola vytvorená na základe participatívneho procesu zahrnujúceho vlády, vzdelávacie inštitúcie, mimovládne organizácie a iných zainteresovaných účastníkov regiónu EHK OSN, ako aj medzinárodné organizácie.
3. Táto Stratégia by mala uľahčiť uvedenie a presadenie výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju (VTUR) v regióne EHK OSN a tým prispieť k praktickej realizácii našej spoločnej vízie.
4. Región EHK OSN zahŕňa krajiny s bohatou kultúrnou rozmanitosťou a rôznymi sociálnoekonomickými a politickými podmienkami. Perspektívy trvalo udržateľného rozvoja vo veľkej miere závisia od meniacich sa spôsobov života, štruktúry spotreby a výroby, pričom rešpektujú potreby krajín, kde potláčanie chudoby ešte stále predstavuje významnú úlohu.
5. Na realizáciu Stratégie v regióne existujú nielen všetky predpoklady ale aj potreba jej implementácie. Vo väčšine krajín regiónu boli vytvorené systémy vzdelávania zamestnávajúce profesionálnych pedagógov, zabezpečili prístup k základnému vzdelávaniu, dodržiavajú princíp rovnakého práva na vzdelanie pre všetkých, dosiahli vysokú úroveň gramotnosti, vytvorili vedecký potenciál a zabezpečili participatívnosť občianskej spoločnosti. Existujú však ešte nové úlohy, ktoré treba riešiť za účelom účinnej implementácie VTUR. Treba zvýšiť úroveň vzdelávacích systémov tak, aby zohľadňovali medzidisciplinárny charakter VTUR, treba rozšíriť zapojenie občianskej spoločnosti a zmobilizovať adekvátnu inštitucionálnu a materiálnu podporu.

I. CIEĽ A ÚLOHY

6. Cieľom tejto Stratégie je podporiť členské štáty EHK OSN v rozvíjaní a začleňovaní VTUR do ich formálnych systémov vzdelávania, do všetkých vyučovacích predmetov, a do neformálneho a informálneho vzdelávania. Umožní to ľuďom získať vedomosti a špeciálne návyky v oblasti trvalo udržateľného rozvoja, zvýši ich kompetentnosť a dôveru, a rozšíri ich možnosti viesť zdravý a produktívny život v harmonickom vzťahu s prírodou³ a prejavovať záujem o spoločenské hodnoty, rovnosť pohlaví a kultúrnu rôznorodosť.

³ Deklarácia o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro) uvádza, že ľudské bytosti sú v centre záujmu trvalo udržateľného rozvoja a že majú právo na zdravý a produktívny život v harmonickom vzťahu s prírodou (pozri tiež Plán implementácie, Svetový summit o trvalo udržateľnom rozvoji, OSN, 2002).

7. Úlohami tejto stratégie, ktorá prispeje k dosiahnutiu tohto cieľa, sú:
- (a) zabezpečenie, aby mechanizmus politiky, normatívno-právna báza a organizačné rámce podporovali presadenie VTUR;
 - (b) presadenie trvalo udržateľného rozvoja prostredníctvom formálneho, neformálneho a informálneho učenia;
 - (c) získanie schopnosti u pedagógov zakomponovať TUR do svojej výučby;
 - (d) zabezpečenie dostupnosti vhodných vyučovacích prostriedkov a učebno-metodických pomôcok pre VTUR;
 - (e) podporovanie výskumu a vývoja v oblasti VTUR;
 - (f) upevňovanie spolupráce v oblasti VTUR na všetkých úrovniach v rámci regiónu EHK OSN.

II. RÁMEC

8. Stratégia bude prijatá zainteresovanými členskými štátmi EHK OSN. Takisto členské štáty mimo tohto regiónu sú vyzvaní sledovať túto Stratégiu.
9. Stratégia je adresovaná vládam, motivujúc ich a radiac im ako tvoriť politiku a pripravovať opatrenia na integráciu otázok trvalo udržateľného rozvoja do výchovy a vzdelávania a učí ich zapájať pedagógov a ostatných zainteresovaných strán. Nakoľko výchova k trvalo udržateľnému rozvoju musí zohľadňovať miestne, nadnárodné, národné a regionálne podmienky, môže pritom klásť rôzny dôraz na jednotlivé aspekty trvalo udržateľného rozvoja v závislosti od krajiny a oblasti vzdelávania. Táto Stratégia bude slúžiť ako flexibilný rámec pre krajiny regiónu za predpokladu, že jej implementácia je riadená prioritami krajín a iniciatívami prijímanými so zreteľom na ich špecifické potreby a podmienky.
10. Stratégia podporuje medzirezortnú⁴ spoluprácu mnohých zainteresovaných strán a partnerov, čím stimuluje investície do materiálnych a ľudských zdrojov v VTUR.
11. Stratégia zahŕňa základné ustanovenia dokumentu „Vzdelávanie pre všetkých: Plnenie našich kolektívnych záväzkov“⁵.
12. Stratégia podporuje realizáciu ustanovení mnohostranných environmentálnych a iných príslušných dohôd v oblasti komunikácií, výchovy, účasti verejnosti a zvyšovania ich informovanosti. Mala by tiež podporovať implementáciu princípov 10 Deklarácie o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro), Arhuského dohovoru⁶, cieľov⁷ rozvoja Deklarácie Milénia Organizácie spojených národov a dohovoru Kvalitnej výchovy⁸

⁴ Medzi štátnymi orgánmi.

⁵ Dakarský akčný plán, UNESCO, 2000.

⁶ Dohovor o prístupe k informáciám, verejnej účasti v rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v environmentálnych otázkach EHK OSN, Aarhus (Dánsko), 1998.

⁷ Deklarácia Milénia OSN, Generálne zhromaždenie, 8. plenárne zasadanie, 2000.

⁸ Spoločné komuniké ministrov školstva, 32. Generálna konferencia UNESCO, 2003.

podporovaním transparentnosti prijímania riešení s plnou zodpovednosťou za ne a s účasťou verejnosti ako aj rozšírenia možností ľudí.

III. PRINCÍPY

13. Je potrebné prehodnotiť meniaci sa význam slova „trvalo udržateľný rozvoj“ (TUR). Preto rozvoj trvalo udržateľnej spoločnosti treba chápať ako kontinuálny proces učenia, skúmajúci problémy a dilemy, kde sa správne odpovede a riešenia môžu meniť s narastaním našich skúseností. Vzdelávacie ciele VTUR by mali zahŕňať rozširovanie vedomostí, rozvoj špeciálnych návykov, intelektu, formovanie životných postojov a hodnôt.
14. VTUR sa ešte stále formuluje ako široká a komplexná koncepcia zahrnujúca vzájomne spojené ekologické, ekonomické a sociálne otázky. Rozširuje koncepciu environmentálnej výchovy (EV), ktorá zahŕňa čoraz širší okruh otázok rozvoja. VTUR zahŕňa tiež rôzne prvky výchovy o otázkach rozvoja a iné tematické formy vzdelávania. Preto by sa environmentálna výchova mala prepracovať a doplniť o ďalšie odbory v rámci komplexného prístupu k výchove k trvalo udržateľnému rozvoju.
15. Kľúčové témy TUV zahŕňajú medzi iným potláčanie chudoby, občianstvo, mier, etiku, zodpovednosť v miestnom a globálnom kontexte, demokraciu a riadenie, spravodlivosť, bezpečnosť, ľudské práva, starostlivosť o zdravie, rovnosť pohlaví, kultúrnu rozmanitosť, rozvoj miest a obcí, hospodárstvo, štruktúra výroby a spotreby, kolektívnu zodpovednosť, ochranu životného prostredia, riadenie prírodných zdrojov, biologickú a krajinnú rozmanitosť⁹. Riešenie takýchto rozmanitých tém v rámci VTUR si vyžaduje holistický prístup¹⁰.
16. Pri uskutočňovaní VTUR treba riešiť tieto oblasti: zdokonaľovanie základného vzdelávania, presmerovanie výchovy na trvalo udržateľný rozvoj, zvyšovanie vedomia (informovanosti) občanov a podporovanie odbornej prípravy¹¹.
17. VTUR má podporovať rešpektovanie a porozumenie medzi kultúrami a oceňovať ich vklad. Treba uznať úlohu pôvodných obyvateľov a zapájať ich ako partnerov do procesu tvorby vzdelávacích programov. Treba oceniť a ochraňovať tradičné znalosti ako integrálnu súčasť VTUR.
18. U žiakov všetkých stupňov treba podporovať rozvoj systematického, kritického a kreatívneho myslenia a vzťahy k životu, a reflexiu v miestnom ako aj v globálnom kontexte; to sú nevyhnutné predpoklady pre činnosť v záujme trvalo udržateľného rozvoja.¹²
19. VTUR je celoživotný proces tiahnući sa od raného detstva až po získanie vysokoškolského vzdelávania a vzdelávanie dospelých, a prekračuje rámec formálneho vzdelávania. Nakoľko systém hodnôt, spôsob života a životné postoje sa

⁹ Pozri tiež Rámec návrhu plánu implementácie pre Dekádu výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju, UNESCO, 2003.

¹⁰ Pozri tiež Vyhlásenie o výchove k trvalo udržateľnému rozvoju.

¹¹ Pozri tiež Agendu 21.

¹² Pozri tiež Vyhlásenie o výchove k trvalo udržateľnému rozvoju.

formujú od raného detstva, úloha výchovy má osobitný význam pre deti. Nakoľko učenie prebieha podľa toho, ako plníme rôzne úlohy v našom živote, VTUR treba chápať ako proces zahrnujúci všetky prvky životnej sféry. Treba usilovať o jeho organické začlenenie do vzdelávacích programov na všetkých stupňoch vrátane odborného vzdelávania, prípravy pedagógov a oblastí ďalšieho vzdelávania pre odborníkov a riadiacich pracovníkov.

20. Vysokoškolské vzdelávanie by malo významne prispieť k VTUR pri rozvíjaní patričných vedomostí a kompetencií.
21. VTUR by mala zohľadňovať rozmanité miestne, národné a regionálne podmienky, ako aj globálny kontext, usilujúc o vyváženosť medzi globálnymi a miestnymi záujmami.
22. VTUR by mohla tiež prispieť k rozvoju vidieckych a mestských oblastí zlepšením prístupu k výchove a zvýšením jej kvality. Toto by zvlášť prospelo ľuďom žijúcim vo vidieckych oblastiach.
23. Zahrnutie etickej dimenzie, vrátane otázok rovnosti, solidarity, vzájomnej závislosti súčasnej generácie a medzi generáciami, ako aj vzájomných vzťahov medzi ľuďmi a prírodou a medzi bohatými a chudobnými má životne dôležitý význam pre VTUR. Pocit zodpovednosti je neoddeliteľný od etiky a má praktický význam pre VTUR.
24. Formálna VTUR má byť preniknutá životnými a pracovnými skúsenosťami mimo školy. Pedagógovia¹³ zapojení do VTUR zohrávajú dôležitú úlohu v napomáhaní tohto procesu a podporovaní dialógu medzi žiakmi a študentmi, a orgánmi a občianskou spoločnosťou¹⁴. Takéto zameranie VTUR umožňuje systému vzdelávania prekonať jeho izoláciu od spoločnosti.
25. VTUR zahŕňa iniciatívy rozvoja kultúry vzájomného rešpektovania v komunikácii a rozhodovaní, presúvajúc centrum pozornosti od jednoduchého odovzdávania informácií smerom k širšiemu zapojeniu participatívneho učenia¹⁵. V tejto súvislosti treba uznať prínos VTUR do formovania politiky a prijímania riešení na základe dialógu a komplexného prístupu. Treba tiež zvážiť úlohu VTUR pri rozvoji a podporovaní participatívnej demokracie¹⁶, hlavne jeho prínos v riešení konfliktov v spoločnosti a dosahovaní spravodlivosti vrátane pomocou Miestnej agendy 21.
26. VTUR si vyžaduje mnohostrannú spoluprácu všetkých zainteresovaných a partnerstvo. Hlavnými aktérmi sú vlády a miestne orgány, rezort školstva a vedy, rezort zdravotníctva, súkromný rezort, priemysel, doprava a poľnohospodárstvo, obchod a odbory, masmédiá, mimovládne organizácie, rôzne komunity, domorodé národy a medzinárodné organizácie.
27. VTUR by mala podporovať ustanovenia medzinárodných environmentálnych dohôd a príslušné medzinárodné dohody týkajúce sa TUR.

¹³ Pedagógmi/vychovávateľmi sú učitelia, lektori, školitelia a všetci ostatní profesionáli s výchovno-vzdelávacími úlohami ako aj dobrovoľní vedúci výchovní pracovníci.

¹⁴ Pozri tiež Vyhlásenie o výchove k trvalo udržateľnému rozvoju.

¹⁵ Thessalonská deklarácia; Thessaloniki, Grécko, 1997. Niektoré krajiny používajú termín „sociálne učenie sa“ pre participatívne učenie.

¹⁶ Agenda 21.

IV. IMPLIKÁCIE PRE VÝCHOVU

28. VTUR si vyžaduje presmerovanie od zabezpečovania vedomostí smerom k prejednávaní problémov a hľadaniu možných riešení. Preto vzdelávanie by si malo zachovať tradičné zameranie na výučbu jednotlivých vyučovacích predmetov a zároveň otvoriť možnosti pre mnohostranné a medzidisciplinárne skúmanie situácií reálneho života. Malo by to ovplyvniť štruktúru vzdelávacích programov a vyučovacie metódy, požadujúc premenu pedagógov ako čiste prenášačov, a žiakov ako čiste recipientov. Namiesto toho by obe skupiny mali tvoriť tím.
29. Inštitúcie formálneho vzdelávania zohrávajú dôležitú úlohu pri rozvíjaní schopností od raného veku, poskytujúc vedomosti a ovplyvňujúc formovanie postojov a správania. Je dôležité zabezpečiť, aby všetci žiaci a študenti získali patričné vedomosti o TUR a uvedomili si dopad rozhodnutí, ktoré nepodporujú trvalo udržateľný rozvoj. Vzdelávacia inštitúcia ako celok, vrátane žiakov, študentov, učiteľov, riaditeľov a ostatných zamestnancov ako aj rodičov, by mali dodržiavať princípy TUR.
30. Je dôležité podporovať činnosť v oblasti neformálnej a informálnej VTUR, nakoľko sú základným doplnkom formálneho vzdelávania a v neposlednom rade aj vzdelávania dospelých. Neformálna VTUR má osobitnú úlohu, pretože mnohokrát umožňuje zamerať sa skôr na potreby žiakov, používa aktívne metódy výučby a podporuje celoživotné učenie sa. Informálne učenie (osveta) na pracovisku prispieva k profesionálnemu rastu tak zamestnávateľov ako aj zamestnancov. Preto by sa mala uznávať a podporovať spolupráca medzi jednotlivými aktérmi zapojenými do všetkých foriem výchovy pre trvalo udržateľný rozvoj.
31. Na zabezpečenie úspechu VTUR je mimoriadne dôležitá adekvátne základná príprava a rekvalifikácia pedagógov, ako aj vytvorenie možností vymieňať si skúsenosti. So zvýšeným vedomím a hlbšími znalosťami o trvalo udržateľnom rozvoji a hlavne jeho aspektoch súvisiacich s ich prácou, môžu byť pedagógovia účinnejší a byť príkladom. Odborná príprava by mala úzko nadväzovať na príslušné výskumné objavy v oblasti trvalo udržateľného rozvoja.
32. Výučba a učenie v rámci VTUR značne závisia od obsahu, kvality a dostupnosti učebných materiálov. Takéto materiály však nie sú vo všetkých krajinách dostupné. Je to problém príznačný pre celý sektor formálneho vzdelávania ako aj neformálneho a informálneho učenia sa. Preto treba venovať značné úsilie ich tvorbe a reprodukcii. Treba podporovať jednotnosť obsahu učebných materiálov formálneho a neformálneho vzdelávania a zabezpečiť, aby zodpovedali tematike TUR a boli dostupné na miestach.
33. S cieľom zabezpečiť efektívnosť, výchova k trvalo udržateľnému rozvoju by mala:
 - (a) prebiehať dvomi spôsobmi: (i) pomocou integrácie tém VTUR do všetkých príslušných vyučovacích predmetov, programov a kurzov; a (ii) prostredníctvom poriadania výučby v rámci konkrétnych tematických programov a kurzov;

- (b) osobitnú pozornosť venovať pozitívnym vzdelávacím skúsenostiam, ktoré podporujú formovanie udržateľného správania sa, vrátane vo vzdelávacích inštitúciách, na pracovisku, v rodinách a v spoločnosti;
- © zvyšovať spoluprácu a partnerstvá medzi členmi pedagogickej komunity a inými zainteresovanými stranami. Ďalšie zapájanie súkromného rezortu a priemyslu do vzdelávacích procesov prispeje k riešeniu problémov týkajúcich sa rýchleho technologického rozvoja a zmien pracovných podmienok. Vytváranie úzkeho spojenia vzdelávacej činnosti a spoločnosti prispejú k praktickým skúsenostiam žiakov;
- (d) prispieť k pochopeniu podstaty globálnych, regionálnych, národných a miestnych ekologických problémov, objasňujúc ich pomocou životných cyklov a zameriavajúc sa nielen na environmentálny dopad, ale tiež na ekonomické a sociálne dôsledky, skúmajúc pritom tak prírodné životné prostredie ako aj prostredie pozmeňované ľudskými bytosťami;
- (e) využívať široký rozsah vyučovacích metód, participatívnych metód spojených s účasťou všetkých, orientovaných na konkrétne procesy a nachádzanie riešení, prispôbené potrebám žiakov. Okrem tradičných metód mali by zahŕňať medzi iným diskusie, koncepcné a percepčné mapovanie, filozofické ankety, objasňovanie hodnôt, scenáre, modelovanie, hry, informačnú a komunikačnú techniku (IKT), prieskumy, prípadové štúdie, exkurzie, terénne vyučovanie, projekty riadené študentmi, analýzy dobrej praxe, pracovné skúsenosti a riešenie problémov;
- (f) mali by byť podporované príslušnými učebnými materiálmi, ako sú metodické, pedagogické a didaktické publikácie, učebnice, názorné pomôcky, brožúry, prípadové štúdie a dobrá prax (príklady pokrokových skúseností), elektronické a audiovizuálne zdroje.
34. Vlády by mali podporovať neformálne a informálne učenie, pretože informovaní občania a spotrebitelia s vedomosťami predstavujú dôležitý faktor pri zavádzaní opatrení trvalej udržateľnosti prostredníctvom ich volieb a akcií, vrátane Miestnej agendy 21.
35. Neformálne a informálne učenie, vrátane programov zvyšovania vedomia občanov, by sa malo zamerať na zabezpečenie lepšieho porozumenia vzťahov medzi sociálnymi, ekonomickými a environmentálnymi otázkami v miestnom a globálnom kontexte, vrátane časovej perspektívy. Komunity, rodiny, médiá a mimovládne organizácie sú dôležitými aktérmi pri zvyšovaní vedomia občanov o trvalo udržateľnom rozvoji.
36. Mimovládne organizácie sú dôležitými zdrojmi znalostí poskytovaných v rámci neformálneho a informálneho učenia, schopné vplývať na procesy šírenia práv a možností občianskej spoločnosti, integrujú a transformujú vedecké vedomosti a fakty na ľahko pochopiteľné informácie. Treba uznať a pochopiť ich úlohu ako sprostredkovateľov medzi vládami a širokou verejnosťou. Partnerstvá medzi mimovládnymi organizáciami, vládami a súkromným rezortom by tak značne obohatili výchovu k trvalo udržateľnému rozvoju.

37. Masmédia sú významnou silou pri regulovaní spotrebiteľského výberu a spôsobov života, hlavne pre deti a mládež. Úlohou je mobilizovať ich know-how a prenosné kanály na zabezpečenie spoľahlivých informácií a kľúčových správ o otázkach TUR.
38. Všetky kategórie pracujúcich môžu prispieť k národnej, regionálnej a globálnej udržateľnosti. Tvorba špecializovaných programov odbornej prípravy na vybavenie odborníkov a riadiacich pracovníkov vedomosťami a zručnosťami potrebnými pre TUR bola označená za jeden z rozhodujúcich prvkov výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju¹⁷.
39. Takže odborné a ďalšie vzdelávanie majú veľmi dôležitú úlohu a mali by sa preto uskutočňovať pre riadiacich pracovníkov a všetkých odborníkov, hlavne tých, ktorí sa zaoberajú otázkami plánovania a riadenia. Malo by byť zamerané na tvorbu vedomostí a informovanosti o TUR. Ďalšie vzdelávanie má dve oblasti hlavnej činnosti: a) zvyšovanie úrovne vedomostí a špeciálnych návykov; a b) zabezpečenie nových kompetencií potrebných v rôznych povolaniach a v rôznych situáciách. Ďalšie vzdelávanie predstavuje jednu z oblastí, ktorá by profitovala zo spolupráce medzi rezortom školstva, všetkými zainteresovanými a širokou verejnosťou.
40. Programy prípravy by mali zahŕňať kľúčové témy trvalo udržateľného rozvoja, ale zároveň zohľadňovať v nich potreby odborníkov rôznych profilov a aktuálnosť týchto tém pre ich pracovné oblasti. Osobitná pozornosť by sa mala venovať disciplinám spojeným so základným okruhom povinností odborníkov konkrétneho profilu a vplyvom ich činnosti na sociálno-ekonomické podmienky a stav životného prostredia.
41. Na to, aby sa VTUR stala súčasťou programu ďalších zmien zameraných na vytvorenie udržateľnejšej spoločnosti, treba zmeniť samotnú výchovu (vzdelávanie). Treba podporiť výskum, ktorý by mohol prispieť do výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju. Takisto je nutné podporovať užšiu spoluprácu a partnerstvá medzi všetkými zainteresovanými stranami v oblasti výskumno-vývojových aktivít, počnúc stanovením problémov až po prácu s novými vedomosťami, a ich osvojenie a využívanie. Výsledky výskumno-vývojových snáh by si mali aktéri vymieňať miestne, regionálne i globálne a mali by byť zahrnuté do jednotlivých stupňov systému vzdelávania a do praktickej činnosti.

V. ORGANIZAČNÝ RÁMEC IMPLEMENTÁCIE

1. Národná/štátna implementácia

42. Každá krajina zodpovedá za implementáciu tejto Stratégie. Na to, aby sa mohli zaviesť princípy trvalo udržateľného rozvoja v rámci celého systému vzdelávania, je nutná silná politická podpora na všetkých úrovniach vlády. K tomuto cieľu sa odporúča, aby krajiny preložili text tejto Stratégie do svojho oficiálneho jazyka/ov a ak je to nutné do jazyka(ov) národnostných menšín a distribuovali ju príslušným vládnym orgánom a určili koordinátora.

¹⁷ Pozri tiež Rámec návrhu plánu implementácie pre Dekádu výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju.

43. Účinná implementácia Stratégie si vyžaduje, aby jej ustanovenia boli zahrnuté do stratégií plánovania, investovania a riadenia štátu a miestnej samosprávy na všetkých stupňoch vzdelávania a vo všetkých vzdelávacích inštitúciách a organizáciách. V procese implementácie treba zabezpečiť koordináciu a súčinnosť s inými príslušnými štátnymi, bilaterálnymi a multilaterálnymi iniciatívami. Právne, ekonomické a komunikačné nástroje sa musia prispôsobiť konkrétnym okolnostiam každého štátu. Takže krajiny by mali plniť ustanovenia, pokiaľ možno, vo vzťahu k ich legislatíve, politike a organizačným možnostiam.
44. Krajiny by mali určiť svoje záväzky týkajúce sa foriem komunikácie, výchovy, účasti verejnosti a zvyšovania vedomia zakotvené v medzinárodných environmentálnych a iných príslušných dohodách s cieľom ich dôslednej realizácie v rámci VTUR.
45. Vo vzdelávacom rezorte pracuje množstvo subjektov s rôznymi normatívno-administratívnymi systémami v jednotlivých krajinách. Je zameraný na ľudí rôzneho veku a rôzneho sociálneho postavenia. Úloha spočíva v reformovaní politického a organizačného rámca vzdelávacieho rezortu na princípoch dôvery, zohľadnenia záujmov všetkých skupín spoločnosti a podriadenosti, a podpore samohodnotenia. Je dôležité, aby tí, čo zodpovedajú za formálnu, neformálnu a informálnu výchovu spolupracovali s inými príslušnými štátnymi orgánmi pri zavádzaní tejto Stratégie.
46. Spolupráca, spoločná zodpovednosť a vedúca úloha všetkých príslušných štátnych orgánov by sa mali chápať ako dôležitý mechanizmus racionálneho riadenia a podporovať ich. Ministerstvá školstva a životného prostredia by mali zvlášť spolupracovať a byť na čele riadenia pri zavádzaní a podporovaní ďalšej integrácie úloh TUR do politiky formálneho vzdelávania, programov a učebných osnov na všetkých stupňoch a hodnotiť plnenie Stratégie. Je tiež potrebná úzka a účinná spolupráca s inými štátnymi orgánmi, ako aj so všetkými zainteresovanými stranami, hlavne s orgánmi zodpovednými za rozvoj ekonomiky.
47. Je potrebný mechanizmus na koordináciu plnenia Stratégie na štátnej úrovni, ako aj na výmenu informácií a stimuláciu partnerských vzťahov medzi jednotlivými subjektmi¹⁸. Jedným z možných riešení je vytvoriť „národnú platformu VTUR“ pod záštitou rád pre trvalo udržateľný rozvoj alebo iných príslušných orgánov spájajúcich odborníkov rôznych rezortov.
48. Národné¹⁹ (štátne) plány implementácie majú slúžiť ako základný prvok implementácie. Krajiny by mali rozhodnúť o orgáne, ktorý bude zodpovedať za vypracovanie návrhu ich národného plánu implementácie.
49. Národný plán implementácie by sa mal vypracovať na základe prístupu založeného na princípoch participácie. Takže mali by byť zahrnutí všetci, ktorých sa to týka. Treba pritom zohľadniť aktuálnu situáciu v krajine. Keďže krajiny môžu chcieť stanoviť svoje vlastné priority a plány implementácie Stratégie podľa svojich vlastných potrieb, politik a programov, ustanovenia tejto kapitoly slúžia ako sprievodca (návod) pre túto prácu. Národné plány implementácie by mali obsahovať ciele, druhy činnosti, opatrenia, predbežný časový plán, prostriedky implementácie a evalvačné nástroje.

¹⁸ Niektoré krajiny zaviedli prístup „riadenie vedomostí“.

¹⁹ Pre krajiny s federálnou vládou štruktúrou sa všetky odkazy k národným plánom vzťahujú na plány štátu alebo, v nevyhnutných prípadoch, na subštátne plány.

Oblasti činnosti

Zabezpečenie, aby mechanizmus politiky, normatívno-právna báza a organizačné základy podporovali presadenie VTUR

50. Politika, legislatíva, organizačné rámce a učebné osnovy by mali zahŕňať a podporovať VTUR. Kľúčovými akciami na dosiahnutie týchto cieľov by mohlo byť: prijatie základných dokumentov pre VTUR na všetkých stupňoch vzdelávania; stimulovanie rozvoja medzirezortnej spolupráce vrátane vytvorenia poradenských mechanizmov podľa potreby; zahrnutie princípov TUR do vyučovacích programov a špeciálnych kurzov na všetkých stupňoch vysokoškolského vzdelávania, hlavne do základnej prípravy učiteľov; zlepšenie materiálnej bázy vzdelávania so zameraním riadenia vzdelávacích zariadení na TUR ako aj upevnenie vzťahov medzi prírodnými, ekonomickými, politickými a spoločenskými vedami v medzidisciplinárnom multidisciplinárnom a špecializovanom štúdiu. Medzidisciplinárne a špecializované štúdium by mali byť patrične vyvážené.

Podporovanie TUR prostredníctvom formálneho, neformálneho a informálneho učenia

51. Treba podporovať zvyšovanie vedomia verejnosti o TUR v rámci a prostredníctvom inštitúcií formálneho vzdelávania, ako aj komunit, rodín, masmédií a mimovládnych organizácií.
52. Odborné zručnosti a vedomosti o trvale udržateľnom rozvoji treba neustále rozvíjať, aby tak tvorili súčasť celoživotného vzdelávania jednotlivcov, vrátane osôb pracujúcich v takých rezortoch, ako napríklad verejná správa, súkromný sektor, priemysel, doprava a poľnohospodárstvo. Získavanie nových vedomostí a potreba zaviesť nové zručnosti za účelom vniešť do koncepcie TUR konkrétny obsah, zostávajú stálou potrebou, keďže mnohé oblasti odborných znalostí sú v procese stáleho rozvoja.
53. Kľúčové smery činnosti na dosiahnutie týchto cieľov by mohli zahŕňať: poskytovanie vzdelávacích možností týkajúcich sa TUR v ďalšom vzdelávaní odborníkov, vrátane odborníkov pracujúcich v oblasti plánovania, riadenia a masmédií; podporovanie činností na zvyšovanie vedomia spoločnosti v oblasti TUR; rozvíjanie spolupráce s mimovládnymi organizáciami a podporovanie ich vzdelávacích aktivít; podporovanie spolupráce medzi formálnymi vzdelávacími inštitúciami a neformálnymi organizáciami ako aj informálnych aktivít; podporovanie médií v oblasti šírenia informácií a prejednávanie otázok týkajúcich sa trvalo udržateľného rozvoja tak, aby sa dostali širokej verejnosti.

Zvyšovanie kvalifikácie pracovníkov rezortu školstva s cieľom ich zapojenia do VTUR

54. Pedagógovia, vedúci a riadiaci pracovníci na všetkých stupňoch vzdelávania si musia prehlbovať svoje vedomosti o výchove k trvalo udržateľnému rozvoju, aby mohli poskytnúť potrebné rady a pomoc. Preto je potrebné usilovať o zvýšenie úrovne kompetentnosti na všetkých stupňoch formálneho i neformálneho vzdelávania.

55. Kľúčovými smermi činnosti na dosiahnutie tohto cieľa by mohlo byť: stimulovanie zvyšovanie kvalifikácie pracovníkov v oblasti školstva, vrátane organizácie opatrení pre vedúcich pracovníkov na zvýšenie ich vedomia o otázkach TUR; vypracovanie kritérií na validáciu profesionálnych znalostí v oblasti VTUR; zavedenie a rozvoj riadiacich systémov pre TUR v rámci formálnych vzdelávacích zariadení a v prostredí neformálnej výchovy; zahrnutie otázok týkajúcich sa TUR do základnej prípravy a doškoloňovacích programov pre pedagógov na všetkých stupňoch vzdelávania; a podporenie pedagógov vrátane tých, ktorí sú zapojení do neformálnej a informálnej výchovy, výmena skúseností.

Zabezpečenie dostupnosti vyučovacích prostriedkov a učebno-metodických materiálov pre VTUR

56. Treba vypracovať materiály pre VTUR na všetkých stupňoch, tak pre základné kurzy, ako aj odborné vzdelávanie a sebazvdelávanie a prispôsobiť ich miestnym podmienkam a potrebám.
57. Kľúčovými smermi na dosiahnutie tohto cieľa by mohlo byť: stimulovanie tvorby a vydávania materiálov pre pedagógov, študujúcich a výskumníkov na všetkých stupňoch vzdelávania, hlavne v miestnych jazykoch; podporovanie tvorby a využívania elektronických, audiovizuálnych a multimediálnych prostriedkov a vizuálnych pomôcok na študijné účely a výmenu informácií; uľahčenie prístupu pomocou elektronických prostriedkov a Internetu k zdrojom a informáciám týkajúcim sa VTUR; zabezpečenie koherencie medzi materiálmi pre formálne, neformálne a informálne vzdelávanie, vytvorenie príslušných stratégií šírenia informácií.

Podporovanie výskumu a vývoja v oblasti VTUR

58. Existuje potreba výskumno-vývojovej činnosti v rôznych oblastiach VTUR, ako sú napríklad účinné učebné metódy, evalvačné nástroje, formovanie životných postojov a hodnôt, školský/inštitucionálny rozvoj a zavedenie informačno-komunikačných technológií (IKT). Výskum a vývoj o VTUR by mali poskytovať permanentnú bázu pre rozvoj VTUR.
59. Výsledky vedeckých výskumov a vývoja by sa mali šíriť medzi všetkými účastníkmi procesu na miestnej, regionálnej a globálnej úrovni, a mali by sa využívať v rôznych stupňoch systému vzdelávania.
60. Kľúčovými smermi na dosiahnutie tohto cieľa by mohlo byť: iniciovanie a podporovanie výskumu a vývoja nasledovných aspektov: obsah VTUR a učebných a vzdelávacích metód; ekonomické účinky a stimuly pre VTUR; spôsoby zaradenia aspektov TUR so zreteľom na miestny kontext do jednotlivých vyučovacích predmetov dávajúc prioritu výskumu, ktorý vnáša rôzne dimenzie TUR; indikátory a nástroje evalvácie pre VTUR; spoločné využívanie výsledkov výskumu a príkladov dobrej praxe.

3. Medzinárodná spolupráca

61. Spolupráca v oblasti výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju okrem toho, že prispieva k upevneniu a zlepšeniu VTUR v jednotlivých krajinách, by mohla pomôcť zabezpečiť vzájomné porozumenie, posilniť dôveru a prehĺbiť rešpektovanie kultúrnych hodnôt, čím sa vytvoria priateľské vzťahy medzi národmi a prispeje k mieru a zvýšeniu blahobytu.
62. Na regionálnej úrovni je potrebné preskúmať a uľahčiť implementáciu tejto Stratégie a podporiť spoluprácu v oblasti VTUR. Regionálny proces by mal zohľadňovať aj iný vývoj, ktorý prebieha v súvislosti s Dekádou výchovy pre udržateľný rozvoj OSN a treba ho považovať za príspevok ku globálnym iniciatívam v oblasti VTUR.
63. Tento región má množstvo skúseností v oblasti medzinárodnej spolupráce o vzdelávaní, hlavne vo vysokoškolskom vzdelávaní. Niekoľko národných a subregionálnych sietí, pracovných skupín, vysokoškolských združení, programov a partnerstiev začali pracovať na úseku tvorby multidisciplinárnych foriem výchovy, za účelom vyriešenia problémov súvisiacich s TUR. Úloha spočíva v tom, ako čo najlepšie využiť ich skúsenosti a potenciál na podporu VTUR. Ďalšou výzvou je uskutočnenie výskumov súvisiacich s otázkami VTUR, ktoré ešte stále neboli dostatočne objasnené na medzinárodnej úrovni. Existuje tiež potreba medzinárodnej spolupráce v oblasti VTUR v predškolskej a školskej výchove.
64. Regionálne a subregionálne fóra poriadané s účasťou pracovníkov vzdelávacej komunity, ako sú štátni zamestnanci, pedagógovia a vedeckí pracovníci a iné zainteresované subjekty na výmenu skúseností a dobrých praktík v oblasti TUR a VTUR by mali mať vysokú prioritu.
65. Komplexný charakter VTUR si vyžaduje, aby sa do práce pri realizácii Stratégie zapojili okrem predstaviteľov pedagogickej komunity aj iní zainteresovaní medzinárodní účastníci. Je to zvlášť dôležité pre medzinárodnú spoluprácu zameranú na prehĺbenie vedomostí a zručností odborníkov a riadiacich pracovníkov v oblasti TUR.
66. Skúsenosti a potreby sa v rôznych častiach regiónu EHK OSN líšia. Treba posilniť potreby subregionálnej spolupráce. To by umožnilo užšiu spoluprácu v tých otázkach, ktoré majú prvoradý význam pre daný subregión a tým by pomohli krajinám dosiahnuť čo najlepšie praktické výsledky.
67. Ďalšie posúdenie potrieb jednotlivých subregiónov je nevyhnutné. Osobitný dôraz treba venovať krajinám Východnej Európy, Kaukazu a Strednej Ázii (EECCA)²⁰, ako aj Juhovýchodnej Európe pri riešení ich hlavných problémov v oblasti enviromentálnej výchovy a vo výchove k trvalo udržateľnému rozvoju. K týmto problémom patrí nedostatok vhodných učebných metodických materiálov, nedostatočné využitie kapacít vysokoškolských a výskumných inštitúcií, nedostatok kvalifikovaných pedagógov a nedostatočná informovanosť, ako aj nedostatočný rozvoj medzirezortnej a mnohostrannej spolupráce v oblasti VTUR. Ďalší problém, ktorý

²⁰ Pozri tiež Environmentálne partnerstvá v regióne EHK OSN: Environmentálna stratégia pre krajiny Východnej Európy, Kaukaz a Strednú Áziu. Strategický rámec; Piata Konferencia ministrov „Životné prostredie pre Európu“, Kyjev, 2003.

treba riešiť v krajinách Juhovýchodnej Európy a v Strednej Ázii, je nízka kvalita výchovy poskytovaná deťom žijúcim na vidieku a nedostatok finančných a ľudských zdrojov na rozšírenie VTUR v týchto oblastiach. Takže budovanie kapacít, finančnej výpomoci a podpora programov výchovy, výskumu a informačno-propagačných programov v krajinách s prechodnou ekonomikou, treba považovať za dôležitý problém a vlády, príslušné organizácie a sponzori by im mali venovať patričnú pozornosť²¹.

68. Kľúčovými smermi na dosiahnutie tohto cieľa by mohlo byť: posilnenie existujúcich regionálnych a subregionálnych aliancií a sietí pracujúcich v oblasti VTUR a podpora programov, bilaterálnej spolupráce a partnerstiev; využívanie, podľa potreby, existujúcich medzinárodných právnych záväzných dokumentov, ako je napr. Aarhurský dohovor a iné príslušné dohody na zvýšenie vedomia TUR; uľahčenie výmeny informácií o dobrých praktikách a skúsenosti, o inováciách a informácie o národných skúsenostiach a projektoch rozvoja spolupráce pri riešení otázok VTUR, napr. pomocou využitia prostriedkov ICT a webových stránok EHK OSN; zahrnutie VTUR do príslušných bilaterálnych a multilaterálnych programov; podporovanie účasti mimovládnych organizácií a iných významných skupín v medzinárodnej spolupráci v oblasti VTUR; podporovanie a koordinovanie medzinárodných podujatí zameraných na zvýšenie vedomia TUR; a podporovanie výmeny skúseností.
69. Na zabezpečenie účinného regionálneho riadenia a komunikácií, je nutné určiť koordinátorov VTUR vo všetkých členských štátoch EHK OSN a v príslušných medzinárodných organizáciách. Bolo by vhodné vytvoriť riadiaci výbor zložený zo zástupcov rezortov školstva a životného prostredia (alebo iných príslušných rezortov) za účelom sledovania plnenia Stratégie. Mechanizmus procesu „Životné prostredie pre Európu“ by mohol tvoriť partnerskú platformu pre regionálnu spoluprácu v oblasti VTUR a Výbor pre environmentálnu politiku EHK OSN ako orgán na preskúmanie priebehu uskutočňovania Stratégie podľa pracovného programu Výboru.
70. Na konferenciách „Životné prostredie pre Európu“ ministri by mohli prejednať stav činnosti v oblasti implementácie Stratégie na základe národných a iných relevantných správ. Analýzy o environmentálnej činnosti môžu zahŕňať zhodnotenie činnosti krajín v oblasti VTUR.

4. Úlohy a povinnosti

71. Vlády by mali zohrávať proaktívnu úlohu pri podporovaní a uľahčovaní implementácie Stratégie v ich krajinách. Mali by posudzovať a pravidelne sledovať jej plnenie na všetkých stupňoch riadenia.
72. Miestne vzdelávacie orgány a inštitúcie pre formálne vzdelávanie by mali prevziať zodpovednosť za realizáciu príslušných ustanovení Stratégie a monitorovať ich plnenie.
73. Príslušné zainteresované strany vrátane miestnych orgánov, školských a vedeckých rezortov, zdravotníctva, súkromného rezortu, priemyslu, dopravy a poľnohospodárstva, odborových zväzov, masmédií, mimovládnych organizácií,

²¹ Pozri tiež Plán implementácie; Svetový summit o trvalo udržateľnom rozvoji.

rôzne komunity a medzinárodné organizácie, by mali stanoviť svoje priority a prevziať zodpovednosť za implementáciu Stratégie a plnenie následných opatrení.

5. Finančné záležitosti

74. Zabezpečenie adekvátnych finančných prostriedkov na implementáciu Stratégie je dôležitým predpokladom jej úspechu. Na správne posúdenie nákladov súvisiacich s implementačnými opatreniami, ktoré sú potrebné na dosiahnutie cieľa Stratégie a návratnosť investícií, je dôležité pochopiť hodnotu vzdelávania pri zavádzaní politík a praktík TUR v spoločnosti. Výchovu treba považovať za investíciu, ktorá bude splatená za dlhšie obdobie.
75. Náklady na implementáciu tejto Stratégie by mala vo všeobecnosti znášať každá krajina. Preto vlády by sa mali postarať o zabezpečenie patričných zdrojov. Mnohé z navrhovaných akcií možno zahrnúť do už prebiehajúcej činnosti v rezorte vzdelávania. Niektoré opatrenia sa dajú ľahšie realizovať ako subregionálne alebo celo- regionálne projekty.
76. Vlády by mali zvážiť otázku využitia rozpočtov a ekonomických stimulov na financovanie VTUR vo všetkých formách vzdelávania, vrátane zavedenia štipendií pre VTUR a zabezpečenia potenciálu vo vzdelávacích inštitúciách. Treba sa usilovať zahrnúť prvky VTUR do príslušných bilaterálnych a multilaterálnych programov. Mali by sa vytvoriť partnerské združenia, ktoré by vedeli získať podporu od medzinárodných finančných inštitúcií a súkromného sektoru, hoci aj v nepeňažnej forme. V prvej etape implementácie Stratégie je nevyhnutná finančná pomoc niektorým častiam regiónu hlavne v strednej Ázii a krajinám Juhovýchodnej Európy, za účelom pomôcť týmto krajinám začať proces.

6. Evalvácia a časový plán

77. Na posúdenie implementácie Stratégie treba vytvoriť časový harmonogram a vytvoriť príslušné indikátory. Umožnenie ľuďom konať v prospech TUR je záležitosťou kvality výchovy a výsledkom ich štúdií. Zavedenie aspektov UR do všetkých foriem a stupňov vzdelávania je dlhodobý proces a výsledky možno merať len za dlhšie časové obdobie.
78. Implementáciu Stratégie treba považovať za kontinuálny proces. Ale za účelom uľahčenia posúdenia priebehu jej realizácie navrhujeme tri fázy implementácie:

Fáza I (do roku 2007): vytvorenie pevného základu na začatie implementácie; odporúča sa, aby každá krajina uviedla, čo sa už robí z toho, čo by zapadlo do plánu Stratégie. Zahrnovalo by to preskúmanie súčasnej politiky, právnych a organizačných rámcov, finančných mechanizmov a vzdelávacích činností, ako aj odhalenie všetkých prekážok alebo nedostatkov. Na prekonanie záporov treba zvážiť nápravné opatrenia a vypracovať príslušný národný plán implementácie. Treba vytvoriť evalvačné metódy a ukazovatele na implementáciu VTUR, hlavne kvalitatívne. Na konferencii „Životné prostredie pre Európu“ ministri môžu predstaviť svoj prínos do Stratégie, osláviteľ jej úspech, vymeniť si skúsenosti a podať správu o priebehu realizácie svojich národných/štátnych stratégií.

Fáza II (do roku 2010): implementácia ustanovení Stratégie by mala byť v plnom prúde. V tomto ohľade by krajiny mali preskúmať pokrok dosiahnutý pri implementácii ich príslušných národných stratégií a v prípade potreby ich revidovať.

Fáza III (do roku 2015 a ďalej): krajiny by mali dosiahnuť značný pokrok v implementácii VTUR.

79. Za účelom pomôcť zhodnotiť proces a indikátory Stratégie treba zväziť niekoľko otázok. Ide o nasledujúce bloky: určenie vedúcich pracovníkov a koordinátorov pre riadenie Stratégie; politické mechanizmy, normatívna-právna báza a organizačné základy na podporu Stratégie; rámec pre medzivládnu spoluprácu a partnerstvá; relevantnosť učebných osnov a programov formálneho vzdelávania; základná príprava a ďalšie vzdelávanie týkajúce sa TUR, hlavne pre pedagógov; vyučovacie prostriedky a metodické materiály pre VTUR; výskum a vývoj TUR; rozvoj neformálneho a informálneho vzdelávania; a zapojenie médií a dopad na študujúcich.

Poznámka

Ďalšie informácie možno získať v dvoch základných dokumentoch: jeden o minulých a prebiehajúcich medzinárodných procesoch o výchove k trvalo udržateľnému rozvoju (CEP/AC.13/2004/8/Add.1) a druhý objasňujúci niektoré termíny použité v Stratégii (CEP/AC.13/2004/8/Add.2).
